

Metodika

Téma 5

Holocaust (1939–1945)

Obsah

Téma 5: Holocaust (1939–1945)

Hodina 1. Jak se rodí nenávist I.	3
Hodina 2. Jak se rodí nenávist II.	8
Hodina 3. Vinohradská synagoga.....	11
Hodina 4. Synagoga v naší obci.	15
Hodina 5. Prosím, věřte nám.	19
Hodina 6. Návrat po roce 1945 jako téma v literatuře	23

Hodina 1

Jak se rodí nenávist I.

Předmět: Občanská nauka, Dějepis
Čas: 45 minut

Struktura hodiny:

1. aktivita

Úvodní aktivita (5 minut)

- Celá třída společně

- Žáci promýšlí odpověď na otázku: „Co si představíte, když se řekne, že je nějaká skupina utiskovaná?“

Cílem úvodní aktivity je, aby si žáci pojmenovali své dosavadní znalosti a představy o problematice represí vůči určitým skupinám obyvatelstva.

2. aktivita

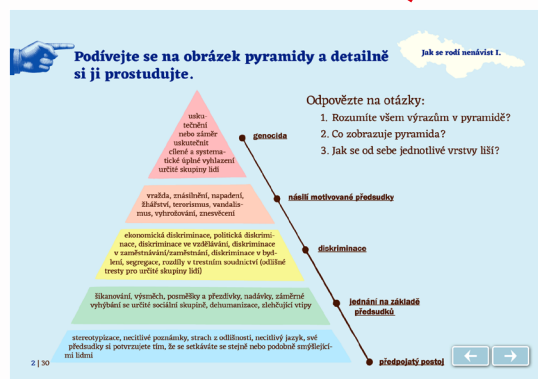
Vznik nenávisti ve společnosti (20 minut)

1. část – Seznámení s „pyramidou nenávisti“ (10 minut)

- Skupinová práce

- Práce a porozumění vizuálnímu obrazu/ konceptu pyramidy nenávisti

- Žáci se během analýzy pyramidy nenávisti seznamují s konceptem budování nenávisti ve společnosti vůči určité skupině lidí. Zároveň získávají (upevňují si) porozumění pojmům, jakými jsou: stereotypizace, diskriminace, genocida, akt z nenávisti či předsudky a předsudkové chování.

**pokračování
na další straně**

2. část (20 minut)

- Skupinová práce
 - Analýza dobových textových a obrazových materiálů
 - Společná kontrola výsledků

Žáci mají k dispozici set různorodých dobových materiálů (dobové novinové články, karikatury, říkanky, dobové zákony a nařízení). Díky analýze konkrétních dobových materiálů jsou žáci schopni rozlišit, ke které vrstvě z pyramidy nenávisti daný dokument patří. Žáci jsou také schopni vyjmenovat skupiny obyvatel, proti kterým byly jednotlivé materiály namířeny.

Ke kontrole odpovědi doporučujeme otázky:

- Na základě čeho jste daný materiál přiřadili ke konkrétní vrstvě pyramidy?
- Z jakého období pochází materiály?

pokračování z předchozí strany

2. Článek, Světozor

12. Článek: Židé vyhrožují násilnostmi

3. část (10 minut)

Zamyslete se:

- Proč si myslíte, že takové materiály vznikaly?
- Měnil se záměr, s jakým materiály vznikaly? Mění se sdělení/obsah/forma jednotlivých materiálů?

Společně s třídou si zkontrolujte správné odpovědi tím, že názvy materiálů vložíte do pyramidy.

Kde se rodí nenávist I.

Pyramida:

- 1. Úroveň: předpoklady
- 2. Úroveň: diskriminace
- 3. Úroveň: násilí motivované předsudky
- 4. Úroveň: genocida

Skupiny lidí:

- 1. Úroveň: předpoklady
- 2. Úroveň: diskriminace
- 3. Úroveň: násilí motivované předsudky
- 4. Úroveň: genocida

Skupiny lidí:

- 1. Úroveň: předpoklady
- 2. Úroveň: diskriminace
- 3. Úroveň: násilí motivované předsudky
- 4. Úroveň: genocida

Cíl hodiny:

- **Oborová úroveň:**

- Žák je schopen vyjmenovat skupiny obyvatel, o nichž se vytvářel negativní obraz ve společnosti v první polovině 20. století na území Československé republiky a následně v Protektorátu Čechy a Morava.
- Žák je schopen rozpoznat a pojmenovat projevy nenávisti vůči určité skupině lidí ve společnosti.
- Žák porozumí a je schopen rozlišit jednotlivé stupně budování nenávisti ve společnosti vůči určité skupině lidí.

- **Kompetenční úroveň:**

- V rámci skupinové práce si žák trénuje a zlepšuje se ve svých komunikačních schopnostech, je schopen koordinovat svou práci v rámci skupiny pro splnění společného úkolu.
- Analýzou dobových pramenů si žák zlepšuje své kritické myšlení a porozumění dobovým textům a obrazovým materiálům.
- Žák je schopen se aktivně zapojit do diskuse, vyjádřit svůj názor.

Kontext:

1. aktivita, 1. část

„Pyramida nenávisti“ (Pyramid of hate) je model, který ukazuje, jak se může ve společnosti rozvinout nenávist vůči určité skupině obyvatel a že násilí nebo genocida začínají chováním, které většinou považujeme za neškodné. Pyramida ukazuje, jak se chování společnosti dokáže vůči určitým skupinám obyvatel vyostřovat, a to až do takové míry, že se stane život ohrožujícím. Pokud lidé nebo instituce považují chování na nižších úrovních pyramidy za přijatelné, resp. „normální“, může to vést k tomu, že se chování na další úrovni stává také akceptovatelným, v závažných případech to může vést až ke genocidě.

Pyramidu nenávisti vytvořila Anti-Defamation League (ADL, Liga proti hanobení), americká mimovládní organizace založená v roce 1913, která bojuje proti antisemitismu (a jiným projevům nenávisti). Pro účely hodiny jsme vytvořili vlastní autorský překlad.

Zdroj:

<https://www.adl.org/sites/default/files/documents/pyramid-of-hate.pdf>

1. aktivita, 2. část

„Pyramida nenávisti“ se skládá z pěti vrstev. Každá vrstva se skládá z určitých pojmů a skutků/aktů. Pro pochopení pyramidy jako celku je potřeba porozumět jednotlivým vrstvám a tomu, co znamenají. Proto jsme do aktivity pro žáky vybrali několik dobových materiálů (texty, karikatury, vtipy apod.). Každý z materiálů náleží k jedné vrstvě pyramidy. Žáci tak na základě analýzy materiálů mají za úkol je přiřadit ke správné vrstvě pyramidy. Tím se postupně seznamují s ukázkami radikalizace nenávisti vůči určité skupině lidí ve společnosti a vidí reálný příklad toho, k čemu podporovaná nenávist ve společnosti může vést.

První vrstva pyramidy představuje nejméně radikální projevy, které často ve společnosti nevnímáme jako problematické. Vyznačuje se stereotypizací, necitlivými poznámkami a předsudky. Jako materiály vhodné k této vrstvě jsme zvolili: vtip, stereotypizující článek, karikaturu, lidové říkanky a písničky, ve kterých se objevují stereotypní označení.

Druhá vrstva pyramidy je charakterizována aktivnějším vystupováním vůči určité skupině obyvatelstva, a to konkrétně šikanou, výsměchem a posměšky, nadávkami, různými vtipy na adresu určité skupiny lidí, ale také necitlivým jazykem, který přechází až do dehumanizace. V rámci této vrstvy pyramidy dochází k cílenému vyhýbání se určité skupině lidí. V rámci hodiny jsme do této vrstvy zařadili materiály, které používají necitlivý až dehumanizační jazyk. V porovnání s materiály z první vrstvy je citelný právě jazykový posun (různé přívlastky, slovní útoky) vůči určité skupině lidí.

Třetí vrstva pyramidy představuje omezování občanských práv a svobod určité skupiny lidí na zákonné úrovni (vydané zákony a nařízení). Jedná se o ekonomickou a politickou diskriminaci, diskriminaci ve vzdělávání, v zaměstnání či v bydlení, a dokonce i v soudních jednáních. V rámci materiálu jsme do hodin zařadili ukázky zákonů a nařízení, které omezují různé skupiny lidí v různých oblastech jejich života.

Čtvrtá vrstva pyramidy přechází od zákonného omezování, které je charakteristické pro třetí vrstvu pyramidy, k násilí na samotných představitelích dané sociální skupiny, které je na nich pácháno ostatními členy společnosti (útoky, vraždy, rabování, vandalismus, vyhrožování, znesvěcení). Jako příklad této vrstvy jsme vybrali zprávu o rabování a fotografii zobrazující vypalování synagog za Křišťálové noci, dále pak ukázku z díla Jiřího Weila, který popisuje konkrétní případ násilí vůči občanovi židovského původu.

Pátá, poslední, vrstva představuje jasný záměr, a posléze i uskutečnění cíleného vyvraždění určité skupiny lidí. Vzhledem k povaze této vrstvy jsme se při výběru materiálu cíleně vyhýbali příliš drastickým fotografiím z koncentračních a vyhlazovacích táborů. Jako materiály jsme zvolili o něco „jemnější“, avšak z našeho hlediska stejně výmluvné materiály, a to konkrétně: část vzpomínky pamětnice na její odvoz do tábora v Letech, vzpomínku pamětníka z knihy „Cesta růžového trojúhelníku“, který popisuje odsouzení za svou sexuální orientaci a následné převezení do tábora Buchenwald, fotografii „stolpersteinu“ – pamětního kamene Petra Ginze, seznam transportů z terezínského ghetta s celkovým počtem vězňů a následně s počtem těch, kteří přežili.

Správné odpovědi:

1. aktivita, 2. část

Materiály k 1. vrstvě pyramidy:

- Vtip: Humoristické listy
- Článek: Světozor
- Karikatura II., Humoristické listy
- Písničky a říkanky
- Článek: Přední pražský...

Materiály k 2. vrstvě pyramidy:

- Článek: Metla venkova...
- Článek: Židi vyhrožují násilnostmi
- Článek: Posílají k nám cikány
- Karikatura I. Komár

Materiály k 3. vrstvě pyramidy:

- Udavačský dopis
- Vyhláška
- Zákon, hlava 14, paragraf 129, Sb. z., 1935
- Zákon č. 117/1927
- Článek: Nové udání na Roudenskou

Materiály k 4. vrstvě pyramidy:

- Hlášení o Křišťálové noci v Liberci
- Ukázka z knihy: Život s hvězdou, 1949

Materiály k 5. vrstvě pyramidy:

- Fotografie: Stolperstein, Petr Ginz
- Vzpomínka pamětnice
- Seznam transportů z terezínského tábora
- Ukázka z knihy „Cesta růžového trojúhelníku“

Hodina 2

Jak se rodí nenávist II.

Předmět: Dějepis, Občanská nauka | Čas: 45 minut

Struktura hodiny:

1. aktivita

1. část (35 minut)

- Skupinová práce
 - Práce s dobovými textovými a obrazovými materiály
- Aktivita navazuje na předchozí hodinu. Žáci mají k dispozici materiály, které již analyzovali, a jejich úkolem je roztřídit tyto materiály chronologicky, a to pro každou skupinu obyvatel. Tento druhý náhled na dokumenty umožní žákům, aby si uvědomili časovou posloupnost, kdy – v jakém dějinném kontextu a v jakém časovém odstupu – se uskutečnily jednotlivé kroky vůči konkrétním skupinám obyvatelstva.

Jak se rodí nenávist II.

Dle zadání učitele se rozdělte do skupin. Ve skupinách si prohlédněte materiály z minulé hodiny. Učitel vám přidělí jednu skupinu lidí. Vaším úkolem je vybrat materiály, vztahující se k vaší skupině lidí. Ty poté přiřadíte na časovou osu.

Na časovou osu také vyznačte následující události: vznik první Československé republiky, podpis Mnichovské dohody a vznik Protektorátu Čechy a Morava.

Na vypracování máte 20 minut.

Svou časovou osu představíte spolužákům.

SKUPINOVÁ ČASOVÁ OSA **TŘÍDNÍ ČASOVÁ OSA**

2. část (10 minut)

- Diskuse
- Sérií otázek žáci reflektují svou práci. Následně jednotlivé skupiny přiřazují na časovou osu své poznatky, až vznikne jedna společná časová osa. Cílem je, aby žáci byli schopni pojmenovat, v kterém období docházelo k jakému způsobu vyčleňování ze společnosti u konkrétní skupiny obyvatel. Žáci jsou také schopni pojmenovat zásadní zlomové okamžiky pro konkrétní skupiny obyvatel v kontextu ohrožování a omezování jejich práv a svobod.

Zamyslete se a odpovězte na otázky: **Jak se rodí nenávist II.**

1. Podívejte se na finální časovou osu. Kdy začala represe vůči jednotlivým skupinám?
2. Začal a postupoval útlak vůči jednotlivým skupinám lidí stejně?
3. Které události byly nejdůležitějšími milníky pro osudy konkrétních skupin?
4. Kdo byl v různých dobách hybatelem/pachatelem represe vůči různým skupinám lidí?
5. Jaké důsledky měly tyto činy/události pro členy skupin?

27 | 32

**pokračování
na další straně**

2. aktivita

Závěr (10 minut)

- Celá třída společně
- Vzájemným porovnáním pyramidy nenávisti s časovou osou si žáci upevní své poznatky, souvislosti mezi dějinnými událostmi a narůstajícími represemi vůči určitým skupinám obyvatelstva. Žáci jsou schopni rozlišit, jakými způsoby byly v Československu první poloviny dvacátého století vyčleňovány různé skupiny obyvatel ze společnosti.

← pokračování z předchozí strany

Cíl hodiny:

• Oborová úroveň:

- Žák je schopen popsat a porovnat vývoj nenávistných postojů vůči Židům, Romům a homosexuálům v období první československé republiky a následně v Protektorátu Čechy a Morava.

• Kompetenční úroveň:

- Žák je schopen aplikovat teoretický koncept pyramidy na dobové materiály.
- Žák je schopen prezentovat před třídou výsledek své práce.
- Žák je schopen se aktivně zapojit do diskuse, vyjádřit svůj názor a podložit ho zdroji.

Kontext:

Pyramida nenávisti, se kterou pracovali žáci už v první hodině, je obecným modelem, který je možné použít pro různý historický kontext. Ve druhé hodině ale ukazujeme, jak byla situace Romů a Židů v první polovině 20. století spojena s historickým a společenským vývojem. Dehumanizace těchto i dalších skupin, která byla základem nacistické politiky, by nemohla být úspěšná, kdyby nebyly předsudky již zakořeněny v české společnosti. Například v případě Romů se předsudky přetavily ve vylučování posvěcené zákony již v období první republiky tzv. Zákonem o potulných cikánech. V této hodině si žáci uvědomí, že dynamika odsuzování jednotlivých skupin byla jiná a jaké politické milníky ji ovlivňovaly.

Doporučení:

Hodinu můžete použít i bez návaznosti na předchozí hodinu. V tomto případě je však třeba počítat s delším časem na prostudování materiálů a také na seznámení s pyramidou nenávisti (pokud ji žáci již neznají z jiné hodiny).

Žáky doporučujeme rozdělit dle počtu do tří nebo do šesti skupin.

Společnou časovou osu můžete také například nakreslit na tabuli nebo ji vytvořit na jeden velký plakát, kde se pak, pro lepší vizuální orientaci a přehlednost, můžou lepit konkrétní materiály.

Správné odpovědi:

1. aktivita, 2. část

1. skupina: Židé

- Karikatura II., Humoristické listy, 19. 9. 1919
- Karikatura I. Komár, 2. 4. 1925
- Vtip: Humoristické listy, 1935
- Hlášení o Křišťálové noci v Liberci, 12. 11. 1938
- Článek: Židi vyhrožují násilnostmi, 28. 2. 1939
- Udavačský dopis, 1939
- Vyhláška, 1941
- Ukázka z knihy: Život s hvězdou, 1949
- Fotografie: Stolperstein, Petr Ginz, 1942
- Seznam transportů z terezínského tábora, 1942–1944

2. skupina: Romové

- Písničky a říkanky, přelom 20. století
- Článek: Světozor, 19. 5. 1920
- Zákon č. 117/1927, 1927
- Článek: Metla venkova..., Venkov, 17. 12. 1938
- Článek: Posílají k nám cikány, 2. 2. 1939
- Vzpomínka pamětnice, 1942

3. skupina: homosexuálové

- Článek: Nové udání na Roudenskou, 1929
- Článek: Přední pražský..., Večer, 19. 9. 1933
- Zákon, hlava 14, paragraf 129, Sb. z., 1935
- Ukázka z knihy „Cesta růžového trojúhelníku“, 1942

Hodina 3

Vinohradská synagoga

Předmět: Dějepis

Čas: 45 minut (+ 45 minut práce ve třídě)

Struktura hodiny:

1. aktivita

Náměstí – práce s mapou a orientace v prostoru (15 minut)

- Práce celé třídy
 - Orientace na mapě a v prostoru, pojmenování rozdílů (10 minut)
 - Přesun na další místo na základě informací získaných v prvním kroku (5 minut)

- Na Náměstí Míru dostanou žáci k dispozici výřez z meziválečné mapy Prahy – na ní najdou jak svou lokaci (na mapě jako Purkyňovo náměstí), tak bývalou synagogu (křižovatka Sázavské a Moravské ulice, dva bloky severovýchodně od náměstí). Na základě této prvotní orientace žáci provedou přesun k synagoze. V rámci práce s mapou nebo přesunu si lze všimnout, jaká další místa změnila svůj název, a diskutovat o tom, kdy a proč k tomu mohlo dojít.

Současná podoba místa, kde byla synagoga:

pokračování na další straně

2. aktivita

Synagoga – práce s veřejným prostorem a archivními materiály (20 minut)

- Práce celé třídy
 - Reflexe současné podoby místa, porovnání očekávání a reality (10 minut)

- Když žáci dorazí na místo, zjistí, že synagoga poškozená bombardováním za války byla v 60. letech nahrazena budovou školy. V dalších krocích dostanou žáci ve skupinách k dispozici nejdříve fotografie fungující a posléze zničené synagogy. Příběh budovy mohou žáci převyprávět nejen díky fotografiím, ale také informacím na pamětní desce. Žáci získají nejen poznatky o konkrétní budově synagogy, ale díky doprovodným otázkám je propojí s historií Židů a židovské kultury v českých zemích ve 20. století.

← pokračování
z předchozí strany

- Skupinová práce
 - Práce s předválečnými fotografiemi – pojmenování stavu a účelu synagogy (5 minut)
- Skupinová práce
 - Práce s dobovými fotografiemi z různých období – pojmenování stavu a dalšího osudu synagogy (5 minut)

Fotografie 1

1. Z kterého období si myslíte, že fotografie synagogy pocházejí?
2. Jak na vás působí fotografie původní stavby? Popište stavbu.
3. Kdo synagogu využíval a jak?

Fotografie 2

1. Z kterého období si myslíte, že fotografie synagogy pocházejí?
2. Kdo synagogu využíval a jak?

← pokračování
na další straně

3. aktivita

Mediální zpracování příběhu synagogy (15 minut)

- Práce ve skupinách
 - Skupiny žáků vytvoří reportáž o vinohradské synagoze
- Aby získané znalosti upevnili, zpracovali a zaujali k nim postoj, žáci vytvoří ve skupinách video nebo fotoreportáž o historii synagogy. Žáci mají k dispozici jak dramaturgické, tak technické tipy ke zpracování obsahu. Konkrétní formu zadání může definovat učitel na základě vlastních vzdělávacích cílů.

← pokračování z předchozí strany

Cíl hodiny:

• Oborová úroveň:

- Žák je schopen popsat historii vinohradské synagogy v Praze, je schopen na obecné úrovni propojit politické a společenské dění v Československu a v Evropě na konci první poloviny 20. století s osudem synagogy.
- Žák umí propojit získané informace s vědomostmi o české historii.

• Kompetenční úroveň:

- Žák umí pracovat s různými typy dobových materiálů (mapový, textový, vizuální).
- Žák umí získané vědomosti kreativně zpracovat a užít různých technických i dramaturgických nástrojů.

Kontext:

Hodina seznámí žáky s historií bývalé vinohradské synagogy za využití jednoduchých možností práce s veřejným prostorem.

Na historii synagogy na Vinohradech můžeme ilustrovat osudy nejen pražských Židů, ale i Židů a jejich života a kultury v celé střední Evropě ve 20. století. Po zrovnoprávnění Židů v českých zemích v polovině 19. století, které mimo jiné znamenalo možnost svobodného stěhování, se centrem pražských Židů staly Vinohrady (tehdy samostatné město Královské Vinohrady). Potvrzením nového postavení Židů se stal vznik nové synagogy v roce 1896. Reformní synagoga v tehdy módním maurském stylu byla ve své době jedna z největších na světě.

Židovské komunitě sloužila až do nacistické okupace, za války zde byl sklad zabaveného židovského majetku. Budova vyhořela paradoxně po spojeneckém náletu na Prahu 14. 2. 1945. Poškozená budova byla stržena v roce 1951. Nejen, že předválečná židovská komunita na Vinohradech zanikla, zároveň ani nový komunistický režim nepodporoval zachování její památky.

Příběh vinohradské synagogy se žáci dozvídají postupně z různých historických pramenů – map, fotografií, pamětní desky. Informace zpracují formou mediálního výstupu, jehož podobu zvolí vyučující – jednoduchý příspěvek na sociální síť je možné zpracovat na místě, ambicióznější reportáže je třeba zpracovat v rámci domácí přípravy nebo v dalších hodinách.

Doporučení:

Přesné zadání závěrečného úkolu například se specifikací cílové skupiny nebo určení je na uvážení vyučujících.

Hodinu můžete zařadit v rámci exkurze do Prahy.

Hodina může být úvodem pro projektový den zaměřený na dějiny synagogy ve vaší obci – podpora je k dispozici v hodině Synagoga v naší obci.

Správné odpovědi:

1. aktivita

Hodina začíná na dnešním Náměstí Míru, přejmenovaném z Purkyňova náměstí v roce 1948.

Synagoga stála v Sázavské ulici.

2. aktivita

První reprezentativní synagoga sloužila náboženským a komunitním účelům pražské židovské komunity. Byla zbudována v novorenesančním stylu s maurskými prvky, v hlavním průčelí bylo okno s motivem Davidovy hvězdy. V synagoze se nacházela galerie vyhrazená pro ženy. Za druhé světové války sloužila synagoga jako sklad zabaveného (ukradeného) židovského majetku.

Synagogu poškodilo bombardování v únoru 1945 a v roce 1951 došlo k jejímu stržení. Škola byla postavena v roce 1961. Na Vinohradech není žádná funkční synagoga.

Hodina 4

Synagoga v naší obci

Předmět: Dějepis, Občanská nauka

Čas: 45 minut

Struktura hodiny:

1. aktivita

Synagogy v českých zemích (10 minut)

- Skupinová práce
 - Práce s fotografiemi českých synagog (5 minut)
 - Práce s popisy fotografií českých synagog (5 minut)

- Žáci pracují s fotografiemi různých typů synagog v českých zemích. Nemusí poznat, že se jedná o synagogy, cílem je pojmenovat architektonické odlišnosti a možné využití budovy. Ve druhé části cvičení dostanou k dispozici i krátké popisky k fotografiím, uvědomí si tak různorodost synagog v českých zemích.

**pokračování
na další straně**

2. aktivita

Synagoga v našem městě

- Práce celé třídy
 - Práce s mapou (10 minut)
 - Práce ve veřejném prostoru (časová dotace podle vzdálenosti místa a konkrétního zadání vyučujících)

- Žáci si uvědomí, zda a kde se v jejich obci nachází synagoga a zda o ní mají již nějaké znalosti. V další části hodiny jdou k synagoze a prozkoumají toto místo.

← pokračování z předchozí strany

Zamyslete se:

1. Je nebo byla ve vaší obci synagoga?
2. Víte, kde se nachází? Byli jste někdy uvnitř? Víte něco o její historii?

Synagoga v mém městě

Najděte synagogu na mapě a jděte k ní.

Nafot'te budovu synagogy nebo místo, kde bývala. Zaměřte se na detaily budovy.

Pokud tam už synagoga nestojí, vyfot'te památník nebo pamětní desku, pokud na místě je.

3. aktivita

Památník

- Skupinová práce
 - Sběr informací o synagoze z veřejných zdrojů (45 minut)
 - Vytvoření návrhu památníku/ pamětní desky (45 minut)
 - Závěrečná prezentace a diskuse (45 minut)

- Bud' ve škole, nebo jako domácí projekt žákovské skupiny vyhledají dostupné informace, které zpracují ve formě návrhu památníku. Závěrečnou aktivitu je možné pojmut jako architektonickou soutěž – jednotlivé týmy představují své projekty a třída vybírá nejkvalitnější.

Příběh naší synagogy

Rozdělte se do skupin.

Zjistěte, jaká je historie synagogy.

Zaměřte se především na informace:

- Kdy synagoga vznikla?
- Jaká je historie židovské komunity ve vaší obci?
- Jaká byla historie synagogy ve 20. století?
- Jaké je současné využití synagogy?

Tipy! Rozhlédněte se do okolí. Vytvořte si ideální online prostor. KAM NAKLÁDÁTE FOTOGRAFIE A TÍMÉ INFORMACE O SYNAGOZE.

INFORMACE O SYNAGOZE SI MŮŽETE POZNÁMENAT ZDE.

Příklady

Three examples of memorial plaques and a book cover titled 'VITKOVICKÁ SYNAGOGA' by ZA KRÁSNOU OSTRAVU.

Cíl hodiny:

- **Oborová úroveň:**

- Žák zná historii lokální židovské komunity a je schopen ji propojit se znalostmi obecné historie.

- **Kompetenční úroveň:**

- Žák ve spolupráci se skupinou vyhledá a kreativně zpracuje informace o historickém tématu.

Kontext:

Hodina nabízí prostor pro žáky a předpřipravené aktivity, které umožňují jednoduchým způsobem zahrnout projektovou výuku do školní praxe. Úvodní aktivita (fotografie různých českých synagog) seznámí žáky s tím, jak mohou synagogy vypadat a jaké mohou být jejich příběhy. Díky těmto znalostem budou lépe vědět, na co se soustředit při samostatné práci. Ve druhé aktivitě ve třídě pojmenují své znalosti o synagoze ve svém městě – ty mohou být velmi malé až nulové. Je to ovšem výchozí bod pro další část projektu, kdy navštíví místo synagogy. To se může odehrát přímo v rámci výuky s celou třídou nebo ve skupinách mimo školu. Ve skupinách také budou hledat další informace a vytvoří návrh památníku (návrhy je možné nahrát na stránku našeho projektu www.digitalnipracovna.cz). Závěrečná aktivita se může lišit podle cíle výuky i podle stavu synagogy nebo dostupných informací o ní. Žákovské skupiny mohou také uspořádat vzpomínkový akt, nahrát fotografie na [web mapy.cz](http://webmapy.cz), vytvořit heslo na Wikipedii atp. Důležité je, aby i tato jejich závěrečná aktivita byla reflektována.

Doporučení:

Struktura aktivity se hodí pro výuku i o jiných stavbách a místech, např. židovském hřbitově.

Více informací k problematice práce s veřejným prostorem ve vyučování naleznete v metodice DVZ 1, procházka „Václavské náměstí v proměnách času“.

Aktivitu s tvorbou pamětní desky můžete také propojit obecně s problematikou připomínání určitých událostí ve veřejném prostoru a s tím, jak probíhá návrh a posléze realizace nějaké pamětní desky či sochy ve veřejném prostoru.

Správné odpovědi:

Židé žili v českých zemích od 10. století, jejich postavení bylo závislé na libovůli panovníků, šlechty a širší hospodářské i politické situaci. Střídala se období prosperity a relativní svobody s obdobími pronásledování. Do poloviny 19. století ale Židé nebyli rovnoprávní, nemohli se svobodně stěhovat, zakládat rodiny, vykonávat určitá povolání. Židovské památky na českém území tuto složitou historii odrážejí. Ve středověku Židé žili hlavně v královských městech (pod ochranou panovníka) – nejstarší dochovanou synagogou v českých zemích je Staronová synagoga v Praze. Od 15. století se ale židovské obyvatelstvo stěhovalo také na venkov a do poddanských měst. Z tohoto období pocházejí malé venkovské synagogy (v jižních a středních Čechách) a synagogy v menších městech. Židé žili pod ochranou především moravské šlechty (Brtnice, Boskovice, Telč, Lomnice). Tyto židovské obce ale zanikly často ještě na začátku 20. století, kdy se po zrovnoprávnění Židé stěhovali do průmyslových center – z této doby pocházejí reprezentativní synagogy například v Krnově, Plzni nebo Děčíně. Nemusely už respektovat omezení kladená zákony na stavbu synagog v minulých stoletích (nesměly mít věže a další prvky, kterými by připomínaly kostely) a reprezentovaly sebevědomí moderních Židů. V pohraničí bylo mnoho synagog zničeno za tzv. Křišťálové noci (9. 11. 1938). Židovské památky byly zanedbávány také v období komunistického režimu – nejen, že židovská komunita v Československu zanikla za druhé světové války, ale ani stát neměl zájem tyto památky uchovávat. Situace se začala měnit od 90. let, kdy bylo mnoho synagog do té doby využívaných jako skladiště nebo hospodářské zázemí, znovu opraveno a zpřístupněno.

Hodina 5

Prosím, věřte nám

Předmět: Dějepis, Český jazyk a literatura

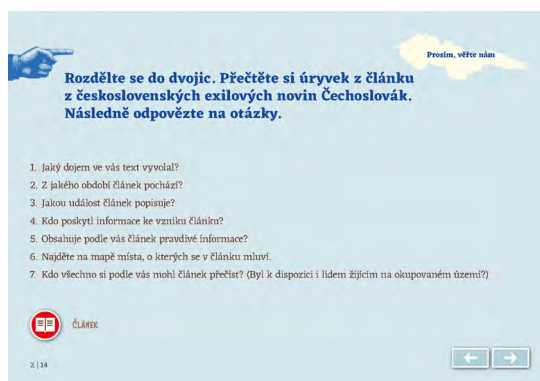
Čas: 45 minut

Struktura hodiny:

1. aktivita

Informace v exilovém tisku (15 minut)

- Práce ve dvojicích
- Práce s dobovým novinovým článkem

- Četba úryvku článku z dobových exilových novin slouží žákům jako úvod do problematiky pracovních a koncentračních táborů a dostupnosti informací o nich širší evropské a české veřejnosti. Žák je schopen podat základní informace o fungování vyhlazovacích táborů.

**pokračování
na další straně**

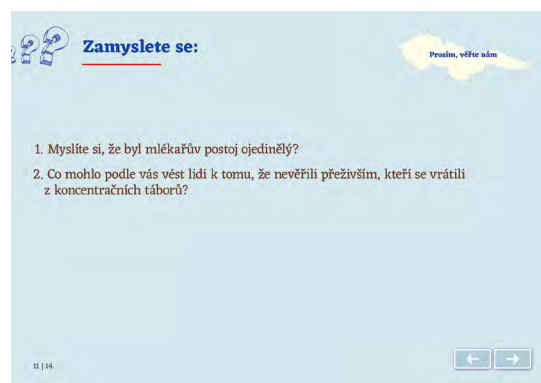
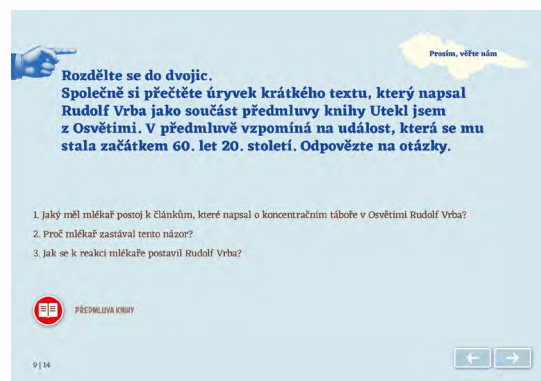
3. aktivita

Můj mlékař mi nevěřil (20 minut)

- Práce ve dvojicích
 - Četba a analýza literárního textu
- Diskuse

- Žáci mají k dispozici autentický text, který napsal Rudolf Vrba. Popisuje, proč mu ani po válce mnozí nevěřili jeho zážitky z Osvětimi. Žáci sérií otázek analyzují tento text, a v následné diskusi promýšlí a hledají argumenty, proč mohla tato situace nastat.

← pokračování z předchozí strany

Cíl hodiny:

- **Oborová úroveň:**
 - Žák je schopen vysvětlit, jak vznikla zpráva Vrby a Wetzlera, je schopen uvést a vysvětlit okolnosti jejich zveřejnění.
 - Žák je schopen formulovat argumenty, proč si myslí, že bylo pro lidi obtížné uvěřit tomu, co se dělo v pracovních a koncentračních táborech.
- **Kompetenční úroveň:**
 - Žák je schopen podrobit text kritické analýze.
 - Žák je schopen diskutovat, prezentovat a obhájit si svůj názor.

Kontext:

1. aktivita

Článek „Útok na Židy je útokem i na křesťanstvo“ byl publikován 21. 7. 1944 v československých exilových novinách Čechoslovák. Informace v článku o situaci lidí v koncentračních táborech jsou založeny na zprávě, kterou Rudolf Vrba a Alfréd Wetzler napsali v dubnu 1944. Kromě části, která popisuje detaily ze života ve vyhlazovacích táborech Osvětim a Březinka, autoři zdůrazňují i to, že se mezi vězni nachází i občané Československa. Volají také po odpovědnosti celého německého generálního štábu a vyjadřují naději, že všichni za tento stav ponесou vinu. Kromě Německa zdůrazňují také odpovědnost maďarského režimu za osud maďarských Židů.

Čechoslovák byly noviny vydávané mezi lety 1940 až 1945 československou exilovou vládou v Londýně.

2. aktivita

Příběh s ilustrací byl vytvořen na základě líčení útěku v knihách: R. Vrba: Utekl jsem z Osvětimi, Praha: Sefer, 1998, a J. Lánik: Co Dante neviděl, Praha: Naše vojsko, 1966, a dle poznatků z textu M. Kárný: Osudy jedné zprávy. In: Židovská ročenka 1 (1986), s. 112–119. Využili jsme také informace z článku „Zpráva o velikém neštěstí. Příběh Rudolfa Vrby, který utekl s Alfredem Wetzlerem z Osvětimi“ z portálu Paměť národa (A. Drda: Zpráva o velikém neštěstí. Příběh Rudolfa Vrby, který utekl s Alfredem Wetzlerem z Osvětimi. Pametnaroda.cz [online]. 2020-04-06 [cit. 2022-07-31]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/pribehy/zprava-o-velikem-nestesti-pribeh-rudolfa-vrby-ktery-utekl-s-alfredem-wetzlerem-z>).

3. aktivita

Text pochází z roku 1998 z předmluvy k českému překladu knihy Utekl jsem z Osvětimi, kterou napsal Rudolf Vrba. V předmluvě k českému vydání Vrba líčí své působení ve Velké Británii po skončení druhé světové války. Popisuje jak v letech 1960–1961 poté, co začal proces s Adolfem Eichmannem, vydal několik článků o své zkušenosti z Osvětimi pro anglické noviny Daily Herald. Zážitek s mlékařem, který Vrba popisuje, se odehrává právě jako reakce na publikace těchto článků. Kniha vyšla původně v roce 1963 ve Velké Británii pod názvem „I cannot forgive“.

Doporučení:

2. aktivita

K ověření porozumění článku a k prohloubení porozumění celkové situaci doporučujeme po kontrole odpovědí rozvinout se žáky diskusi nad otázkami:

1. Jakou může mít souvislost Vrbův a Wetzlerův příběh s článkem z prvního cvičení?
2. Co se stalo s Vrbovou a Wetzlerovou zprávou?
3. Proč si myslíte, že zpráva nebyla nikde zveřejněna v celém svém znění?
4. Proč si myslíte, že byla zveřejněna s takovým zpožděním?

Hodina 6

Návrat po roce 1945 jako téma v literatuře

Předmět: Český jazyk a literatura, Dějepis

Čas: 45 minut

Struktura hodiny:

1. aktivita

Návrat domů (10 minut)

- Samostatná práce
 - Analýza dobové fotografie
- Analýza dobové fotografie slouží jako úvod do problematiky návratu lidí do Československa z pracovních a koncentračních táborů. Prostřednictvím série otázek žáci fotografii popíší a zamyslí se nad tím, jak se lidé při návratu domů mohli cítit a jak je přijala společnost.

Podívejte se na fotografii a zamyslete se nad otázkami.

Návrat po roce 1945 jako téma v literatuře

1. Jaká situace je vyobrazena na fotografii?
2. Z jakého období fotografie pochází?
3. Kam podle vás nejdříve šli lidé, kteří byli osvobozeni z koncentračních táborů?
4. Na co se těšili a jak se mohli cítit?
5. Jak vypadal podle vás jejich návrat domů?

Konečná doma, před slýcháním stanic v Sokolově 1945.

2 | 14

2. aktivita

Téma návratů v literatuře (35 minut)

1. část (15 minut)

- Práce ve dvojicích
 - Četba a analýza literárních ukázek

- Žáci mají k dispozici dvě ukázky literárních děl, které zobrazují dva odlišné osudy lidí, kteří se vrátili domů z koncentračního tábora. Žáci jsou schopni vlastními slovy převyprávět obsah ukázek a pojmenovat obtíže, se kterými se lidé navracující se do Československa mohli potýkat.

Rozdělte se do dvojic. Každý z dvojice si přečte jeden úryvek ze dvou literárních děl, které popisují návrat lidí domů po druhé světové válce.

Vzájemně si převyprávějte obsah ukázek a společně запиšte odpovědi na otázky v tabulce.

LUDVÍK AŠKENAZY: Vajíčko

RAJKA DOBROMIRSKÁ: Peníze od Hitlera

Tabulka 1

Otázky:	Ludvík Aškenazy: Vajíčko	Rajka Dobromirská: Peníze od Hitlera
Kdo byl/a hlavní postavou?		
Co o ní/něm víte?		
Odkud se vrátil/a?		
Jak vypadal jeho/její návrat?		
Jaká pasáž textu popisuje pocity navrátilců?		
Jakými slovy je popsán/a ten/ta, kdo se vrací?		

6 | 14

pokračování na další straně

2. aktivita

2. část (20 minut)

- Práce ve dvojicích
 - Dohledávání informací (práce s internetem), tvorba vlastního textu
- Diskuse

← pokračování z předchozí strany

Tabulka 2 Návrat po roce 1945 jako téma v literatuře

Otázky:	Ludvík Aškenazy: Vajíčko	Radka Denemarková: Peníze od Hitlera
Kdo a kdy dílo napsal/a?		
Bylo dílo inspirováno historickými událostmi?		
Byl/a autor/ka sám/a účasten/a těchto událostí?		
Co autor/ka dělal/a v období druhé světové války?		
O jaký literární žánr se jedná?		

Zamyslete se: Návrat po roce 1945 jako téma v literatuře

1. Proč se podle vás díla liší?
2. Jak viděli jednotliví autoři podobnou situaci?
3. Mohla doba vzniku díla ovlivnit to, jak autor nahlížel na zobrazené události?

- Žáci samostatně zjišťují informace o historii vzniku díla. V závěrečné diskusi jsou žáci schopni formulovat svůj názor na to, jaký vliv na dílo má datum jeho vzniku a zda byl autor přímým účastníkem událostí. Žáci jsou schopni porovnat obě literární ukázky.

Cíl hodiny:

• Oborová úroveň:

- Žák je schopen popsat možné problémy a pocity lidí, vracejících se z koncentračních táborů domů.
- Žák získá základní informace o vybraném díle Ludvíka Aškenazyho a Radky Denemarkové.

• Kompetenční úroveň:

- Žák je schopen podrobit analýze literární text, je schopen jeho sumarizace.
- Žák je schopen samostatně vyhledávat požadované informace.

Kontext:

1. aktivita

Fotografie pochází z článku „Cesta domů: 650.000 našich lidí se už vrátilo z říše“. Článek pojednává o návratu lidí z pracovních a koncentračních táborů v různých částech Evropy zpátky do své vlasti. Autor v článku popisuje výjimečnost situace roku 1945, kdy se domů vrací statisíce až miliony lidí, kteří byli vězněni v táborech. Popisuje, jak bezprostředně po skončení války pomohly při transportech armády spojenců. Cesty domů nebyly ani pohodlné, ani komfortní, protože se na převoz lidí využívala obyčejná nákladní auta. Lidé pak přicházeli do záchytných stanic, kde se jim dostalo první pomoci. V závěru autor vyzývá občany Československa, aby zbytečně neorganizovali své vlastní repatriační akce, ale že celou organizaci mají nechat na zkušených a organizovaných jednotkách.

Článek byl publikován v deníku Práce v červenci 1945. Deník Práce začal vycházet od 6. května 1945 poté, co Revoluční odborové hnutí převzalo a přejmenovalo deník Národní práce. Levicově orientované vydavatelství se soustředilo na publikování článků, které podporovaly obraz budování a obnovy nového Československa. Stát, který aktivně pomáhá svým občanům k návratu domů. Článek „Cesta domů: 650.000 našich lidí se už vrátilo z říše“ je psaný právě z pohledu budování poválečného (obnoveného) Československa. V článku se nevyskytují žádné informace, které by popisovaly problematičnost návratu lidí v kontextu jejich zapojení do společnosti a také problematiku návratu majetku.

Zdroj:

Práce. Praha: Deník Práce, 1945. roč. 1, čís. 57. str. 2, 6, 7. (6. 7. 1945).

2. aktivita, 1. část

Pro aktivitu jsme cíleně zvolili porovnání díla Ludvíka Aškenazyho (1921–1986), autora, který pocházel z česko-židovské rodiny a během 2. světové války se aktivně účastnil bojů ve Svobodově armádě. Sám v pracovním ani koncentračním táboře nebyl, ale byl to právě jeho původ, který následně ovlivnil jeho tvorbu. Ludvík Aškenazy byl do roku 1968, kdy emigroval do Západního Německa, populárním a protežovaným autorem a reportérem. Jeho povídka Vajíčko z roku 1963, která je součástí stejnojmenného povídkového cyklu, reprezentuje poválečný pohled na holocaust. Vajíčko symbolizuje optimistické překonání válečných hrůz, které nejsou ani přímo popsány.

Jako kontrast k jeho tvorbě jsme vybrali jednu z nejzajímavějších současných českých autorek Radku Denemarkovou (nar. 1968), která ve své knize Peníze od Hitlera využívá stejný motiv příběhu, avšak píše jej s větším časovým odstupem. Román Peníze od Hitlera byl vydán v roce 2006. Popisuje příběh Gity Lauschmannové, která vyrostla v židovské německy mluvící rodině a která se po válce vrací do své rodné vesnice v Sudetech. Když Gita přijde do rodného domu, zjišťuje, že se vlastně nemá kam vrátit, protože v domě její rodiny bydlí někdo jiný. Kvůli jazyku, kterým doma mluvili, je označována za Němku a je vystavena dalšímu násilí, tentokrát ze strany obyvatel vesnice. Radka Denemarková získala za tento román několik literárních cen, například cenu Magnesia Litera.

Na díle Radky Denemarkové můžeme především ilustrovat, jak se změnilo psaní o holocaustu obecně – teprve v posledních třiceti letech autoři popisují, že přeživší nebyli po návratu z koncentračních táborů vítáni takovým způsobem, jak popisuje Aškenazy, a že se jejich spoluobčané chovali často nepřátelsky až násilně.

Je to právě srovnání způsobu psaní a vykreslování jednotlivých postav a příběhů, a také motivace k napsání jednotlivých děl, co ukazuje zajímavé rozdíly. Holocaust a naše představa o něm, která je vytvářena mimo jiné literaturou, neměl v kolektivní paměti vždy stejnou pozici. Po válce se utrpení Židů a Romů příliš nepřipomínalo. Klíčovou pozici v evropských dějinách a paměti získával až od šedesátých let, v zemích východního bloku ještě později. Obě literární ukázky tento posun dobře ilustrují. V odpovědích na otázky, které porovnávají oba texty, žáci pojmenují tento vývoj.

Správné odpovědi:

2. aktivita, 1. část

Otázky	Název díla	
	Vajíčko	Peníze od Hitlera
1. Kdo byl/a hlavní postava? Co o ní/něm víte?	Využívá pouze minulý čas.	Využívá pouze minulý čas.
2. Odkud se vrátil/a?	Koncentrační tábor	koncentrační/vyhlazovací tábor (vyplývá z textu, není explicitně uvedeno)
3. Jak vypadal jeho/její návrat?	Šel do telefonní budky a opět zavolal panu Kohoutkovi.	Vrátila se domů, ale bydlel tam někdo jiný.
4. Jaká pasáž textu popisuje pocity navrátilců?	V tu chvíli pocítil, že do něho skutečně vstupuje život. Pocítil to zvýšeným tepem a radostí až k zalknutí. Uslyšel zpívat své tělo.	Ves se zdá být liduprázdná. Nikdo nevybíhá z bílých domků, jak jsem si vysnila. Nikdo mě nevíta, neobjímá, nelituje. Nevnučuje plný talíř. Zazmatkuje ze strachu, že nikdo nepřežil... Možná ten na ježka ostříhaný tvor nikoho nezajímá, protože se nedrží tátovy ruky.
5. Jakým způsobem byl přivítán/a?	Tak ty žiješ uličníku? No to je báječné.	Na ježka ostříhaný tvor. „To je k neuvěření. Tak voni si ty spratci prostě nedaj pokoj nebo co?!“

2. aktivita, 2. část

Otázky	Název díla	
	Vajíčko	Peníze od Hitlera
1. Kdo a kdy dílo napsal/a?	Ludvík Aškenazy, 1963	Radka Denemarková, 2006
2. Bylo dílo inspirováno historickými událostmi?	ano	ano
3. Byl/a autor/ka sám/a účasten/a těchto událostí?	ne	ne
4. Co autor/ka dělal/a v období druhé světové války?	byl v Kazachstánu, učil na střední škole dějepis	nebyla ještě na světě
5. O jaký literární žánr se jedná?	prozaická tvorba, povídky	román